

В українській мові слово *танцюрист* з'явилося порівняно недавно. Перша згадка про нього датується кінцем XIX ст. (Є. Желехівський і С. Недільський. Малоруско-німецький словар. Львів, 1886). В основі його лежить корінь **танц-**, якому у німецькій мові відповідає корінь дієслова *tanzen*. Звідси і українські дієслова *танцювати* і *танчити* (обл.). Від обох дієслів творилися іменники — назви осіб, чим і пояснюється наявність в українській мові кінця XIX ст. синонімічних похідних. З часом форма *танчити* занепала, разом з нею вийшли з ужитку і її похідні.

Сучасному слову *танцюрист* передували ряд слів з однаковим значенням, але різними словотворчими афіксами: *танцівник*, *танечник*, *танцюра*. Лексема *танцівник* і зараз функціонує в мові. Форма *танечник* (обл.) занепала, як і дієслово *танчити*, що було для неї твірною основою. *Танцювати* більш віддалене у звучанні від німецького *tanzen*. Корінь дієслова **танц-** став твірною основою для іменника *танцюра*, а словотворчим формантом — суфікс **-юр(а)**.

В українській мові суфікс **-ура(-юра)** є зараз лише в окремих іменниках, що називають ознаку, причому із стилістичним відтінком зниженості, пор. *мацапура*, *замазура*. Суфікс **-ура(-юра)** був наявний у таких назвах осіб, які вказували на рису характеру, якусь особливість у ньому. Таке значення має суфікс **-юр(а)** і в І. П. Котляревського, пор. «Співак, *танцюра* на всі боки» («Енеїда»). *Танцюрою* називали людину, яка любить танцювати.

З часом слово *танцюра* поступово замінюється на *танцюристий* з аналогічним значенням. Так, у «Словарі української мови» за ред. Б. Грінченка знаходимо, що *танцюристий* — той, хто любить танцювати.

Шлях слова *танцюристий* і його зміни пов'язані з іменниками на **-ист(-іст)**, які називали осіб за музичним інструментом. Такі іменники з суфіксом іншомовного походження **-ист(-іст)** довго не мали усталеної форми. Для деяких з них була характерна варіантність форм: у мові одночасно могли вживатися слова типу *цимбалист*, *цимбалиста*, *цимбалистий*, що відбивали історичні словотворчі особливості.

Для народної мови форми на **-истий** були більш звичними, ніж прямі запозичення на **-ист(-іст)**. Про їхню поширеність свідчать прізвища *Гуслистий*, *Бубонистий*, *Органістий*, *Цимбалистий*. Існування в народній мові запозичень із суфіксом **-истий** підтверджується даними лексикографів. Так, у «Словарі української мови»: *машинистий* — *машиніст*; *машинник* — *машинистий* або *цимбалист*, *цимбалиста*, *цимбалистий*. Мабуть, поява форми *танцюристий* до певної міри викликана вживанням поширених в українській мові іншомовних запозичень на **-истий**.

Згодом при вирівнюванні форм слів закінчення **-а**, **-ий** зникають, назви осіб-музикантів оформляються тільки за допомогою суфікса **-ист(-іст)**, усуваються закінчення і в слові *танцюристий*, у мові з'являється лексема *танцюрист*.

За своєю семантикою *танцюрист* не входить до якоїсь групи слів із суфіксом **-ист(-іст)**, об'єднаних загальним значенням і будовою. Слово утворилося не за певною моделлю, як, скажімо, *бандурист*, а є одиничним утворенням. Слів подібної будови у мові не зафіксовано. Словотвірний тип, як такий, відсутній. Звідси напрошується думка, що суфікс **-ист** у слові *танцюрист* не іншомовного походження, а є суфіксом прикметника *танцюристий*. Вплив слів іншомовного походження на цю лексему виявився в усіченні закінчення і набутті цим словом форми, схожої із запозиченнями.

Бандуристами називають українських народних співців і музикантів, які супроводжують свій спів грою на бандурах. За будовою і семантикою слово *бандурист* увіходить до групи слів, що позначають осіб за музичним інструментом. Основна частина таких назв є словами іншомовного походження із суфіксом **-ист(-іст)**. Пор. *гармоніст*, *акордеоніст*, *гітарист*, *віолончеліст*. У таких лексемах будова слова простежується чітко: до твірної основи (назви інструмента) додається суфікс **-ист(-іст)**. За цією ж моделлю

утворилося слово *бандурист*: *бандур* (а) +**ист**.

Назва широкоживана в мові, не має синонімів-відповідників, слово надійно займає своє місце серед інших лексем української мови.

Поява цього слова в мовному вжитку українців відноситься до давніх часів і пов'язана із запозиченням через польську мову з італійської лексеми *бандура*. Як свідчить УРЕ, *бандура* — це народний струнно-щипковий інструмент типу лютнеподібних, відомий на Україні ще з XV ст. Крім *бандури* існував інший, теж струнно-щипковий інструмент — *кобза*, витіснений бандурою у XVIII ст. Відтоді у мовленні *бандуру* інколи називають *кобзою*.

Похідними від слова *бандура* в українській мові на позначення особи є *бандурист* і *бандурник*. Останнє більш давнього походження. Суфікс **-ник** указував на особу як виконавця дії; музиканта, який грав на бандурі, спершу називали *бандурником*.

Підтвердженням думки про те, що при творенні назви особи за музичним інструментом українська мова використала свої національні засоби, є фольклорні записи, а також матеріали словників. Так, у словниках Б. Грінченка (К., 1909 р.) та В. Дубровського (К., 1909 р.) вказані обидва варіанти назви: *бандурист* і *бандурник*. Зокрема, *бандурник* ужито у двох значеннях:

- 1) музикант і співець, який грає на бандурі, кобзар;
- 2) майстер, який робить бандури.

Виникнення сучасної форми *бандурист* зумовлене активним проникненням слів західноєвропейського походження в українську мову, яке розпочинається в XV—XVI ст. Значна частина цих запозичень була іменниками чоловічого роду з суфіксом **-ист(-іст)**, **-тор**, **-ор**, **-ік** тощо. Особливо багато було лексем з іншомовним суфіксом **-ист(-іст)**. Так, у «Синонімі словенороській» знаходимо: *арфіст*, *корнетист*, *цитрист*; інші лексикографічні джерела засвідчують: *гобоїст*, *цимбаліст*, *гуслист*, *валторніст* і навіть *скрипцист*, що зараз не вживається.

Збільшення кількості запозичень із суфіксом **-ист(-іст)** сприяло виділенню цього суфікса з іншомовних слів і включенню його до складу словотворчих морфем української мови. Таким чином, українською мовою була запозичена модель творення назв осіб за музичним інструментом, про що свідчить поява слова *бандурист*. Іншомовний характер твірної основи *бандур(а)* полегшив приєднання іншомовного суфікса **-ист**.

З утворенням слова *бандурист* у мові функціонують дві лексеми: *бандурник* у значеннях «музикант» і «майстер що виготовляє бандури», і *бандурист* у значенні «музикант». Існування двох лексем з однаковою семантикою викликає їх стилістичне розмежування або занепад однієї з форм. У цьому випадку перевага виявилася за словом *бандурист*. Форма *бандурник* могла чітко виражати значення лише в контексті, суфікс **-ник** не мав такого спеціалізованого значення, на яке міг указувати суфікс **-ист(-іст)**: особа, яка грає на інструменті. Тенденція до однозначності привела до виходу з ужитку слова *бандурник* у значенні «музикант».

Лексикографічні джерела XIX ст. подають як основну форму слово *бандурист*, форма *бандурник* у значенні «той, хто грає на бандурі», вживається дуже рідко, вона занепадає, витіснена відповідним синонімом. Перші фіксації слова *бандурист* відносяться до 1725 р. і 1732 р. (Горобець В. Й. Лексика історично-мемуарної прози першої половини XVIII ст. — К., 1979). Художня література, зокрема твори Т. Г. Шевченка, подають лише форму слова *бандурист*, напр.: «*Бандуристе*, орле сизий! Добре тобі брате: Маєш крила, маєш силу, є коли літати».

У сучасній українській мові *бандурист* входить до активної лексики сучасної мови, функціонує в усіх стилях української мови, тоді як *бандурник* належить до спеціальної професійної лексики.